

SECȚIUNEA 3. COMUNICAREA INTERCULTURALĂ: DIALOG SAU CONFRUNTARE?/

CONFLICTUL TRANSNISTREAN: ASPECTE ISTORIOGRAFICE.

THE TRANSNISTRIAN CONFLICT: HISTORIOGRAPHICAL ASPECTS.

Valentin Burlacu,

dr., conf. univ.,

Agenția pentru Știință și Memorie Militară a Republicii Moldova.

ORCID: 0000-0003-1620-9493

CZU: 930(478)”1992”

Abstract

The armed conflict in the Eastern districts of the Republic of Moldova, also called the war at the Nistru River, is one of those that, during their evolution, have aroused special interest from a wide circle of researchers, historians, jurists, soldiers, diplomats, political analysts of prestigious centers of analysis and strategic studies, international bodies, various university and academic centers, a vast international experience being gathered in this context. Therefore, the conflict was analyzed on various levels, from national to international, in an interdisciplinary and multi-level aspect, generating a vast bibliography. The article will deal with the historiography of the Republic of Moldova on this topic.

Key-words: *analysis, bibliography, researchers, interdisciplinary, studies, war.*

Conflictul din raioanele de est ale Republicii Moldova, numit și războiul din Transnistria, face parte din categoria celor care, în decursul evoluției, a suscitat un interes deosebit din partea unui cerc larg de cercetători științifici, jurnaliști, publiciști, istorici, economiști, juriști, sociologi, militari, diplomați, politicieni, analiști politici, a unor prestigioase centre de analize și studii strategice, misiuni diplomatice și organisme internaționale, diverse centre de cercetare universitare și academice, din partea exponenților societății civile chiar de la începuturile lui până în prezent, dat fiind că acesta rămâne o sursă de pericol și instabilitate nu numai pentru Republica Moldova, dar și pentru întreaga regiune. Astfel, conflictul a fost cercetat și analizat pe diverse nivele, de la cele naționale la cele internaționale, în plan interdisciplinar și multiaspectual, generând o vastă bibliografie privind premisele, cauzele, începutul, mersul, consecințele, eforturile de soluționare etc.

Aprecierile evenimentelor însă sunt foarte contradictorii, în funcție de locul publicării studiilor, apartenența autorilor la diferite tabere implicate în

discuții, astfel încât se poate constata inexistența unei opinii și percepții comune în vederea celor întâmplate.

În acest context, o contribuție esențială în analiza problemei transnistrene au adus-o cercetătorii din Republica Moldova.

Din seria lucrărilor care abordează problematica conflictului transnistrean, se remarcă, în primul rând, cele cu caracter memorialistic, aparținând participanților la operațiunile militare, corespondenților și jurnaliștilor militari, care, uneori pe urmele evenimentelor desfășurate, descriu desfășurarea acțiunilor militare și activitatea structurilor legale, apreciază evenimentele din 1992 din Moldova, ca fiind un război nedeclarat dus de Rusia cu scopul de a-și păstra pozițiile geopolitice în această zonă a Europei. În lucrările respective sunt descrise luptele de pe platourile Dubăsari, Cocieri, Tighina, participarea voluntarilor și polițiștilor din diferite zone ale republicii la războiul de la Nistru pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova, tentativele autorităților moldovenești de a soluționa pașnic acest conflict¹¹.

¹¹ Gheorghe. Budeanu. *Transnistria în flăcări (Reportajele unui corespondent de război)*. Chișinău: Universitatis, 1993; Valentina Ursu. *Râul de sânge*. Chișinău, 1993; Tudor Iovu *Poduri de foc: cronică alb-negru a unui război*. Chișinău: Arc, 2002; Vlad Grecu. *O viziune din focarul conflictului de la Dubăsari*. Chișinău: Prut Internațional, 2005; Oleg Căpățână. *În memoria ostașilor căzuți în Transnistria*. Chișinău: Editura Centrală, 1997; Idem. *Cartea memoriei celor căzuți în luptele pentru independența și integritatea Republicii Moldova*. Vol. 1. Concepția, selecția și pregătirea materialelor de O. Căpățână; fot. P. Frei, V. Volontir; aut. Iu. Canașin, N. Zaporozjan. Chișinău: Editura Centrală, 2000, 224 p.; Vladimir Gusleacov. *Tragedia de la Bender*. Varnița, 2015. 192 p.; Andrei Cimbriciuc. *Eroii soroceni în războiul de la Nistru*. Chișinău: Museum, 2004, 128 p.; Alexei Calcea, Vasile Stelea. *Orheiienii în luptele războiului pentru apărarea independenței Moldovei (1991–1992): (Detășamentul de voluntari „Domnitorul Moldovei Vasile Lupu” din Orhei în luptele de pe Platoul de foc Cocieri. 04.04.1992–05.08.1992)*. Orhei: [S. n.], 2012, 250 p.; Anatolie Calcea. *A fost război, la Nistru, la mărgioară, 1991–1992*. Orhei: [S. n.], 2019. 328 p.; Ștefan Otean. *Chemat la datorie: (ostași uitați): Mărturiile Comandantului grupului tactic armat al Capului de pod Tighina, chemat la datorie la 27 iun. – 20 iulie 1992*. Chișinău: Pontos, 2013, 59 p.; Petru Soltan. *Transnistria, lacrima mea*. Chișinău, 2004; Lidia Prisac. *Reporteri militari în războiul de pe Nistru (2 martie – 21 iulie 1992)*. În *Revista Militară. Studii de Securitate și Apărare*, 2017, nr. 1, p. 135-148; Ион Костащ. *Дни затмения: хроника необъявленной войны*. Chișinău: Universul, 2011, 704 p.; Idem. *Transnistria 1989–1992: Cronica unui război „nedeclarat”: Dedicată celor căzuți în luptele pentru integritatea Republicii Moldova*. București: RAO GLASS, 2012, 667 p.; Павел Крянгэ, *Я хочу рассказать...: (Воспоминание с острым сюжетом)*. Кишинев: [Б. и.], 1998, 356 p.; Stanislav Covalschi. *Conflictul armat de pe Nistru din anii 1990–1992: file uitate*. Asociația Veteranilor și Confectelor Armate Locale din Republica Moldova. Chișinău: [S. n.], 2020. 320 p.; Constantin Prepețiță. *Eroii ungheneni nu mor niciodată*. Chișinău: Lexon-Plus, 2020. 96 p.; Ion Domenico. *Nistru curge, amintirile rămân: File de istorie despre războiul de la Nistru, primăvara–vara anului 1992*. Chișinău: Notograf Prim, 2021. 84 p.; *Războiul din Transnistria: Mărturii de istorie orală*, coord.: Tetiana Toma. Galați: Galați Univ. Press, 2020. 204 p.; *Martiriul transnistrean sub jugul totalitar rusesc*. Radion Cucereanu (coord.), Eleonora Cercavski (ed.), Dumitru Apetri (red.). Chișinău: [S. n.], 2013. 342 p.

Una dintre primele lucrări care abordează în plan științific problema conflictului transnistrean aparține lui V. Nedelciuc¹². Autorul oferă o analiză succintă a premiselor apariției și consolidării Republicii Moldova ca stat independent și confruntarea lui cu problema separatismului, cronologia și desfășurarea armată a conflictului transnistrean.

Printre primele lucrări este și cea a profesorului V. Ursu¹³, în care sunt elucidate aspectele și problemele tranziției dificile a Republicii Moldova spre suveranitate și independență reală. O atenție aparte se acordă conflictului transnistrean, analizat în cadrul procesului de evoluție a statalității moldovenești.

Treptat, în baza acumulării materialelor documentare și de altă natură, se trece la o analiză calitativ nouă, complexă, dintr-o perspectivă istorică și politologică.

A fost vizat, întâi de toate, începutul manifestării deschise a conflictului transnistrean în timpul zbuciumatelor evenimente din vara anului 1989, când în Moldova a luat naștere o mișcare politică ce milita pentru acordarea de statut oficial limbii moldovenești (române) și trecerea ei la grafia latină, devenită un adevărat maraton pentru limbă și alfabet; confruntarea dintre cele două tendințe de dezvoltare a politicii de „restructurare gorbaciovistă în republică - una radicală și alta conservatoare”, care aveau ca mesaj două căi de dezvoltare a procesului democratic din republică: tendința spre „independența politică a republicii” sau „păstrarea Moldovei în componența URSS”, „incluzând o componentă interetnică evidentă”; retrospectiva bătăliilor pentru suveranitatea și independența Republicii Moldova, mișcarea democratică națională pentru obținerea independenței și cronică evenimentelor din august 1991 care au condus la proclamarea independenței și, concomitent, escaladarea conflictului transnistrean.

Evenimentele de la sfârșitul anilor '80 - începutul anilor '90 și până la proclamarea independenței Republicii Moldova constituie subiecte palpitate pentru analize și dezbateri științifice realizate de istoricul Gh. Cojocaru¹⁴, care

¹² Vasile Nedelciuc. *Republica Moldova*. Chișinău: Universitas, 1992.

¹³ Vasile Ursu. *Moldova pe calea suveranității reale și independenței statale*. Chișinău: Universitas, 1993.

¹⁴ Gheorghe Cojocaru. *Un punct de „cotitură” în problema națională: Conferința a XIX-a unională a PCUS (1988)*. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2005, nr. 3 (63), p. 80-83; Idem. *Perestroika și deșteptarea etniilor minoritare din URSS*. În: *Destin Românesc*, 2008, nr. 1, p. 41-54; 2008, nr. 2-3, p. 59-80; Idem. *Maratonul pentru limbă și alfabet (29-31 august 1989)*. În: *Destin Românesc*, 2001, nr. 1, p. 83-95; Idem. *Anul 1989. La originile bătăliei pentru Suveranitate*. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 1999, nr. 3-4 (39-40), p. 58-62; Idem. *O retrospectivă sinceră a bătăliei pentru Independență*. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2000, nr. 1-2 (41-42), p. 5-21; Idem. *17 martie 1991. Un referendum unional eșuat*. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2000, nr. 3-4 (43-44), p. 55-69; Idem. *Mișcarea democratică națională și declararea independenței Republicii Moldova*. În:

urmărește să clarifice și să evidențieze factorii ce au determinat disoluția Uniunii Sovietice, impactul și semnificațiile acesteia pentru fosta RSS Moldovenească și apariția problemei transnistrene, precum și planurile de soluționare a acesteia.

Cartea „1989 la est de Prut”¹⁵, prin mesajul ei, abordează o perspectivă largă a contextului general din sud-vestul imperiului sovietic – mișcarea de democratizare declanșată de Perestroika, care a condus la deșteptarea etniilor minoritare din URSS și a exercitat o influență decisivă asupra evoluției politice și etnoculturale din RSSM, marcând o explozie a energiilor sociale ale populației băștinașe majoritare. Același istoric este preocupat și de aspectele istoriografice ale destrămării URSS¹⁶.

Problemele ce vizează cauzele separatismului politic și teritorial al Republicii Moldova, Tratatul asupra Uniunii Sovietice și calea Republicii Moldova spre desprinderea de URSS (1990–1991), refuzul autorităților moldovenești de a semna Tratatul asupra Uniunii Sovietice, eșuarea referendumului unional din 17 martie 1991, cauzele separatismului politic și teritorial, alimentarea separatismului de către forțele conservatoare de la Kremlin, separatismul în slujba imperiului, bătălia diplomatică pentru stingerea conflictului militar din zona de est a Republicii Moldova, examinarea diverselor planuri de soluționare a conflictului – reprezintă un alt spectru de cercetare în studiile istoricului Gh. Cojocaru¹⁷.

De asemenea, este analizată calea anevoioasă a Republicii Moldova spre obținerea independenței și dezbaterile parlamentare aprinse în anii 1990-1991 pentru ieșirea din cadrul URSS¹⁸.

Revista de Istorie a Moldovei, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 128-140; Idem. *O cronică a evenimentelor din August 91*. În: *Caiete de istorie*, Chișinău, 2002, an. 1, nr. 1, noiembrie, p. 15-23; Idem. *Cauzele separatismului politic și teritorial al Republicii Moldova*. În: *Destin Românesc*, 2001, nr. 2, p. 127-133. Idem. *Criza transnistrean: o abordare americană (1991-2002)*. În: *Destin Românesc*, 2003, nr. 1, p. 159-169.

¹⁵ Idem. *1989 la Est de Prut*. Chișinău: Editura Prut Internațional, 2001, 216 p.

¹⁶ Idem. *De ce s-a destrămat Uniunea Sovietică? O paradigmă istoriografică*. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2004, nr. 4 (60), p. 102-106.

¹⁷ Gheorghe Cojocaru. *Cauzele separatismului politic și teritorial al Republicii Moldova*. În: *Destin Românesc*, 2001, nr. 1, p. 127-133; Idem. *Bătălia diplomatică pentru stingerea conflictului militar din zona de est a Republicii Moldova*. În: *Caiete de istorie*, 2002, nr. 2, p. 18-33; Idem. *Tratatul asupra Uniunii Sovietice și conflictul transnistrean*. În: *Destin Românesc*, 2006, nr. 1, p. 10-19; Idem. *Tratatul de Uniune Sovietică și calea Republicii Moldova spre desprinderea de URSS (1990–1991)*. In onorem Anatol Țăranu: *Studii de istorie contemporană a românilor* / coord.: Nicolae Enciu. Chișinău, 2011, p. 173-182; Idem. *Separatismul în slujba imperiului*. Chișinău: Civitas, 2000.

¹⁸ Idem. *Ieșirea din URSS. Republica Moldova. Dezbateri parlamentare (1990-1991)*. București: Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române, 2011.

Într-o lucrare fundamentală a autorului¹⁹, problema conflictului transnistrean este analizată într-un cadru cronologic mai larg (1922-1991), prin prisma procesului de formare și destrămarea a Uniunii Sovietice, iar acesta este apreciat drept război secesionist.

Un specific al cercetărilor istoricului Gh. Cojocaru este investigarea impactului destrămării URSS și consecințele respingerii referendumului unional asupra viitorului Republicii Moldova, a relațiilor dintre cele două state românești și studierea legăturilor sufletești care leagă românii de pe ambele maluri ale Prutului, ceea ce a determinat divizarea societății moldovenești, atât teritorial, cât și din punctul de vedere al opțiunilor politice de perspectivă, în trei tabere cu opțiuni distincte: ieșirea din componența URSS și unirea cu România; constituirea unui stat independent, de sine stătător; stat independent în componența URSS reînnoite prin prisma concepției de Comunitate a Statelor Suverane²⁰.

Un spectru larg de subiecte legate de problema războiului din raioanele de Est ale Republicii Moldova este examinat de A. Țăranu. Printre acestea sunt: geneza, cauzele și aspectele începutului conflictului în raioanele de Est ale republicii, istoria și etapele desfășurării conflictului secesionist, transformarea Transnistriei într-o Vandee contra-revoluționară a Moldovei, activitatea primului parlament (al independenței) și declanșarea conflictului transnistrean, rolul factorului etno politic în faza inițială a conflictului, o istorie a participării Rusiei în geneza și reglementarea conflictului din raioanele de Est ale Republicii Moldova în primul deceniu postconflict, evoluția politicii de stat și a platformelor de partid în Republica Moldova în chestiunea reglementării conflictului în anii 2001-2010, ingerința politico-militară a Rusiei în problema soluționării conflictului transnistrean. De asemenea, sunt investigate aspectele diplomatice ale războiului de pe Nistru, activitatea mecanismului internațional cvadripartit în faza militară a conflictului transnistrean, starea și perspectivele soluționării lui, problema conflictului transnistrean în cadrul proceselor integraționiste²¹. Autorul evidențiază

¹⁹ Idem. *Tratatul de Uniune Sovietică*. Chișinău: Civitas, 2005.

²⁰ Idem. *Colapsul URSS și dilema relațiilor româno-române*. București: Omega, 2001.

²¹ Anatol Țăranu. *Cauzele conflictului armat de la Nistru*. În: *Caiete de istorie*, Chișinău, 2002, nr. 2, p. 1-10; Idem. *К вопросу о генезисе Приднестровского конфликта в Республике Молдова*. În: *Межэтнические отношения в посткоммунистических государствах : Материалы междунар. науч.-практ. конф. К.*, 2002, p. 102-129; Idem. *К вопросу об этнополитической составляющей начальной фазы Приднестровского конфликта*. În: *Minoritățile naționale și relații interetnice: tradiția europeană și experiențe noilor democrații pentru Moldova*. Iași, 2002, Vol. 2, p. 188-216. ; Idem. *Vandeea în Moldova: din istoria debutului conflictului transnistrean// Societatea și comunicarea în tranziție coord.: Victor Moraru*. Chișinău, 2008, p. 348-379; Idem. *Parlamentul independenței și conflictul transnistrean*. În *Akademos*, 2011, nr. 3, p. 12-17; Idem. *Iz istorii uciastia Rossii v voznikovenii i uregulirovania konflikta v vostocinîh raionah Respubliki*

două cauze majore, una de ordin intern și alta de ordin extern, care împiedică soluționarea conflictului: „În primul rând, politica conciliantă a autorităților moldovenești în faza inițială a conflictului, iar mai apoi, lipsa ideilor conceptuale revelatoare în programele de partid și în politica oficială a Chișinăului, inconsecvența în promovarea politicii de reglementare, iar uneori predominarea în acest proces a intereselor de partid asupra celor de stat, iar de aici, necesitatea abordării complexe a evaluării și caracterului conflictului și determinarea unei politici coerente de stat”²².

A doua, în opinia istoricului, ține de „încurajarea și susținerea separatiștilor la toate etapele de Moscova și reprezintă un conflict clasic pentru politica Federației Ruse, trecând prin toate etapele caracteristice: provocarea conflictului-escaladarea militară-intervenție externă-încetarea focului – minicrize provocate periodic între Chișinău și Tiraspol, și, în ultimă instanță, înghețarea conflictului prin instituirea mecanismului internațional de mediere, cu rolul hotărâtor al Rusiei, politica de trecere de la presiunea militară la proceduri de ordin juridico-politic, pornind de la conceptul geopolitic de „străinătate apropiată”, de prezervare a drepturilor cetățenilor ruși din afara granițelor Federației Ruse cu arogarea dreptului de a interveni arbitrar în „apărarea” lor, menținerea în „stare înghețată”, rolul triplu de „mediator, pacificator și garant”, simpatiile și spiritul de solidaritate cu regimul separatist care se manifestă prin politica promovată de toate structurile de stat: la nivelul Dumei de Stat, Președinției, Ministerului de Externe, documentele și proiectele impuse de partea rusă începând cu anul 1992, precum planurile Primakov, Kozak ș.a., dar și subminarea formatului „5+2”²³.

Moldova (1991-2001). În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2010, nr. 2 (82), p. 69-88; Idem. *Aspecte ale istoriei începutului conflictului transnistrean*. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 141-149; Idem. *Unele considerente privind istoria conflictului secesionist de la Nistru*. În: *Akados*, 2012, nr. 2, p. 55-62; Idem. *Activitatea mecanismului internațional cvadripartit în faza militară a conflictului transnistrean*. În: „Politica Marilor Puteri în Balcani și Europa Centrală”. Chișinău, 2013, p. 530-544; Idem. *Conflictul din raioanele de est*. În *Moldova pe calea modernizării*. Studiu enciclopedic. Chișinău: Biblioteca Științifică Centrală secția editorial-poligrafică, Tipografia Centrală, 2015, p. 299-329; Idem. *Послевоенное пятилетие: состояние и перспективы приднестровского урегулирования*. În: „От этнополитического конфликта к межнациональному согласию в Молдове”: сб. науч. тр., К., 1998, p. 46-53; Idem. *Интеграционные процессы и проблемы региональных конфликтов*. În: „Moldova, România, Ucraina: integrarea în structurile europene”: Materialele simpozionului științifico - practic internațional. Chișinău, 2000, p. 159-168.

²² Anatol Țăranu. *Evoluția politicii de stat și a platformelor de partid în Republica Moldova în chestiunea reglementării conflictului transnistrean (2001-2010)*. În: „In honorem Alexandru Moșanu”. Chișinău, 2012, p. 653-665.

²³ Idem. *Evoluția politicilor Rusiei în problema conflictului transnistrean*. În: „Reconstituiri istorice. Civilizație, Valori, Paradigme, Personalități. In honorem academician Valeriu Pasat”. Ed. C. Manolachi. Chișinău: Tipografia Centrală”, 2018, p. 577-589.

În acest context, se concluzionează că „prin convenția Elțin-Snegur doar s-a pus capăt confruntărilor armate de pe Nistru, dar nu și contradicțiilor de ordin politic și economic dintre Chișinău și Tiraspol, care urmau să fie soluționate pe parcurs pe cale diplomatică”²⁴, iar „soluționarea diferendului politic nu va fi posibil atâta timp cât regimul de la Tiraspol se bucură de sprijinul Federației Ruse”²⁵.

Cu referință la cauze, scopuri și forțe care l-au declanșat, se evidențiază că, începând cu toamna anului 1991, Republica Moldova a fost implicată într-un *conflict armat, a cărui cauză principală era conflictul etnopolitic* „între mișcarea de eliberare națională și forțele conservatoare, care exprimau interesele celei mai conservatoare părți a fostei pătri nomenclaturiste sovietice de partid și economice pentru menținerea URSS. Conflictul armat a fost declanșat de forțele separatiste, încurajate și susținute de forțele conservatoare de la Moscova, iar militar-de trupele ruse dislocate în regiune. În perioada inițială aceștia își motivau ideologic acțiunile prin necesitatea păstrării integrității teritoriale a URSS, condimentate cu ticuri românofobe”²⁶. Analizat din retrospectiva acțiunilor și planurilor de reglementare, prin prisma politicii „pașilor mici”, a implicării UE și a evoluției, „conflictul transnistrean denotă faptul că de la începuturi și până în prezent, acesta continuă să rămână o sursă de pericol și de instabilitate regională, a avut și continuă să aibă o influență negativă asupra dezvoltării statului moldovenesc în ansamblu, precum și asupra perspectivei sale de integrare europeană”²⁷.

Într-un alt context, cu privire la identitatea națională și integrarea europeană a Republicii Moldova prin prisma dosarului transnistrean, A. Țăranu menționează că regiunea separatistă transnistreană, deși juridic este parte componentă a Republicii Moldova, are menirea să țină statul moldovenesc ancorat spațiului euroasiatic. În plan ideologico-identitar, separatismul transnistrean propagă românofobia prin joncțiunea cu conceptul moldovenismului vulgar, antiromân, îmbrăcat în straie antieuropene, încercând pe această cale să compromită integrarea europeană a Republicii Moldova, fapt ce contribuie la perpetuarea degradării Republicii Moldova ca stat și societate în planul alegerii civilizaționale. În condițiile deficitului de consistență în politica de construcție identitară a statului moldovean, depășirea acestei situații este imposibilă. A. Țăranu concluzionează că „fără o identitate distinctă, nu poți face parte din concertul european, iar neprieteni Republicii Moldova alimentează cu mult zel predispozițiile moldovenismului

²⁴ Idem. *Aspecte diplomatice ale războiului de pe Nistru*. În: *Cohorta*, 2013, nr. 1, p. 96.

²⁵ *Ibidem*, p. 84.

²⁶ Anatol Țăranu. *Conflictul din raioanele de est, op. cit.*, p. 316.

²⁷ *Ibidem*, p. 329.

antiromân în societatea moldovenească, percepute în calitate de calea cea mai sigură de periclitare a cursului de integrare europeană”²⁸.

Cu referință la consecințele conflictului transnistrean, A. Țaranu consideră că atâta timp cât este înghețat „reprezintă garanția menținerii prezenței militare ruse în Republica Moldova. Chiar dacă contingentul militar rus numără doar două mii de oameni, conjugat cu peste zece mii de paramilitari transnistreni, ei prezintă deja o forță redutabilă. Extrem de important din punct de vedere operațional este și aerodomul din Tiraspol, care la necesitate garantează desfășurarea rapidă a forțelor armate din exterior. De aici încercările repetate ale Moscovei de a introduce printr-un acord cu Chișinăul aerodomul din Tiraspol în lista aeroporturilor funcționale de trafic aviatic internațional. Prezența militară rusă în Transnistria este garanția că diferendul transnistrean nu va fi soluționat și Republica Moldova nu va fi eligibilă pentru aderarea la NATO, dar și la UE. Iar în condițiile deteriorării până la conflict al relațiilor ruso-ucrainene, Transnistria separatistă devine o baionetă rusă înfiptă în spatele Ucrainei”²⁹.

Mai mult, în opinia aceluiași savant, „unul din punctele-cheie al conceptului de securitate al Rusiei prevede stăvilirea cu orice preț a extinderii infrastructurii NATO spre Est. Președintele Putin a introdus recent în vocabularul politico-diplomatic noțiunea de „linii roșii”, care în percepția Moscovei nu trebuie să fie depășite de către NATO în Europa. Republica Moldova este plasată de geostrategii ruși în interiorul spațiului delimitat de liniile roșii și asupra căruia nu se poate extinde influența Occidentului. În această paradigmă de securitate, cursul de integrare europeană a statului moldovenesc este perceput de către Moscova ca o amenințare a securității Rusiei și trebuie contracarat”³⁰.

În șirul lucrărilor dedicate exclusiv problemei transnistrene se numără cea a istoricilor A. Munteanu și N. Ciubotaru³¹, în care se conține o analiză minuțioasă a desfășurării acțiunilor militare și a războiului de la Nistru ca o epopee a libertății, a spiritului de sacrificiu al unora și a comportamentului trădător al altora, cuprinzând rolul Rusiei în acest război și politica duplicitară a Federației Ruse în susținerea separatiștilor cu referire la modul de întregire a Republicii Moldova, scoaterea la rampă a planului Kozak de federalizare ca modalitate de soluționare a

²⁸ Idem. *Dosarul transnistrean, identitatea națională și integrarea europeană în Republica Moldova*. În: „Republica Moldova în căutarea identității”. Materialele Conferinței Științifice Internaționale 30 de ani de la proclamarea Independenței Republicii Moldova, 23-24 august 2021. Coord.: A. Petrencu, I. Negrei. Chișinău: Cartdidact, 2022, p. 730-731.

²⁹ *Ibidem*, p. 728.

³⁰ *Ibidem*, p. 730.

³¹ Anatol Munteanu, Nicolae Ciubotaru. *Românii de la est. Războiul de pe Nistru. (1990-1992)*. București: Editura Ager Economistul, 2004.

conflictului, a altor planuri și a angajamentelor concrete asumate de Moscova la forurile internaționale cu referire la armata sa din Republica Moldova și nerespectate.

În opinia istoricilor C. Solomon și A. Gumeniuc, din 1992 procesul de negocieri între părțile aflate în conflictul transnistrean a fost orientat pe două direcții: 1) determinarea statutului Transnistriei, și 2) luarea unei decizii în privința contingentului militar rus aflat în raioanele de est ale Republicii Moldova, care a evoluat de la formatul „4” la început (Rusia, Ucraina, România, Moldova), la formatul „5” după 1994 (Moldova, Rusia, Transnistria, Ucraina, OSCE) și ca urmare a eșuării acestuia, din 2008, la formula „5+2” (părțile implicate-Republica Moldova, Transnistria; mediatori - OSCE, Federația Rusă, Ucraina; observatori-SUA și UE)³². În acest context sunt evidențiate interesele geos strategice și politice ale participanților. Politica UE fiind îndreptată în direcția europenizării Moldovei cu promisiunea acordării unor beneficii după reîntregirea țării. La acea etapă, în opinia autorilor, drept premise favorabile pentru soluționare conflictului într-o perspectivă se enumeră: lipsa factorului etnic și religios, disponibilitatea și existența unui plan al autorităților moldovenești din 2006 de soluționare a conflictului; formatul de negocieri „5+2”³².

În articolul lui I. Varta se insistă asupra a două aspecte definitorii ale problemei: cauzele și caracterul războiului. Astfel, declararea suveranității Republicii Moldova și ulterior proclamarea independenței față de Uniunea Sovietică pe teritoriul fostei Republici Sovietice Socialiste Moldovenești, recunoașterea masivă a acesteia pe arena internațională, precum și admiterea în Organizația Națiunilor Unite au avut drept consecință escaladarea conflictului transnistrean. Sub aspectul evoluției, deși conflictul de pe Nistru a început ca unul intern și regional, fiind de natură politică, pe parcursul acestuia, datorită implicării latente a Rusiei prin susținerea regimului de la Tiraspol și ulterior cu implicarea directă prin intermediul Armatei a 14-a ruse, acest conflict și-a schimbat nuanța, devenind unul geopolitic și interstatal moldo-rus³³.

Diverse aspecte legate de conflictul transnistrean sunt examinate într-o lucrare colectivă dedicată istoriei raioanelor din stânga Nistrului ale Republicii Moldova din cele mai vechi timpuri până în prezent³⁴. Compartimentele respective

³² Constantin Solomon, Artur Gumeniuc. *Conflictul transnistrean și procesul de negocieri în formatul „5+2”*. În *Moldoscopie*. (Probleme de analiză politică), 2008, nr. 3, (XLII), p. 175-186; Constantin Solomon. *Rolul OSCE în menținerea stabilității în Republica Moldova*. În: „Moldova, România, Ucraina: integrarea în structurile europene”. Chișinău: Perspectiva, 2000, p. 149-159.

³³ Ion Varta, *Geneza conflictului transnistrean*. În: *Cohorta*, 2013, nr. 1, p. 26.

³⁴ *O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent*. Coord.: D. Dragnev. Chișinău: Civitas, 2007.

ce țin de aspectele interne și internaționale, originile conflictului transnistrean, Războiul de la Nistru și implicațiile externe privind stingerea conflictului armat, internaționalizarea conflictului transnistrean în anii 1992-2007 sunt elaborate de istoricul I. Chirtoagă³⁵.

Într-un cadru mai larg al istoriei recente a Republicii Moldova, conflictul armat de la Nistru este analizat de istoricul I. Xenofontov³⁶.

Limba ca pretext de tensionare a conflictului interetnic în Moldova la începutul anilor '90, politica de epurare lingvistică și politica educațională în regiunea transnistreană promovată de regimul separatist este analizată în studiul istoricilor M. Grecu și A. Țăranu³⁷, în articolele N. Putină³⁸, și I. Gorincioi³⁹,

Problemele fundamentale legate de conflictul transnistrean țin de rolul Federației Ruse și al armatei a 14-a în declanșarea și desfășurarea lui, de motivația geopolitică și geostrategică de a-l menține, de susținerea din partea Moscovei în crearea și dotarea armatei transnistrene cu diferite tipuri de armament, de implicarea Armatei a 14-a amplasate în Transnistria în conflictul armat de partea separatiștilor, de prezența și necesitatea retragerii formațiunilor militare ruse și a depozitelor de armament din raioanele de est ale republicii, de care depinde în cea mai mare măsură soluționarea acestuia este abordată în două monografii valoroase, probate cu fapte documentare ale istoricului M. Gribincea⁴⁰ și în articolul scris în colaborare cu A. Țăranu⁴¹. Autorii, în baza unui bogat și inedit material documentar, concluzionează că prezența militară rusă continuă să reprezinte „unul din cele mai mari pericole pentru securitatea Republicii Moldova, pentru pacea și liniștea în această parte a continentului european”.

³⁵ Ion Chirtoagă. *Separatismul transnistrean: Aspecte interne și internaționale*. În: *O istorie a regiunii transnistrene*, op. cit., p. 357-464; Idem. *Originile conflictului transnistrean*, op. cit., p. 357-433; Idem. *Războiul de la Nistru și implicațiile externe privind stingerea conflictului armat (1992)*, op. cit., p. 433-464; Idem. *Internaționalizarea conflictului transnistrean (1992–2007)*, op. cit., p. 464-510.

³⁶ Ion Valer Xenofontov. *Istoria recentă a Republicii Moldova*. În: *Revista Militară. Studii de securitate și apărare*, 2018, nr. 2, p. 69-109.

³⁷ Mihai Grecu, Anatol Țăranu. *Politica de epurare lingvistică în Transnistria*. Cluj-Napoca: Napoca-Star, 2005.

³⁸ Natalia Putină. *Politica lingvistică și educațională în regiunea transnistreană*. În: *Anuarul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean = Yearbook of the Laboratory for the Transnistrian Conflict Analysis*. 2018, Vol. 2, nr. 1, p. 96-112.

³⁹ Iurie Gorincioi. *Limba ca pretext de tensionare a conflictului interetnic în Moldova la începutul anilor '90*. În: *Moldoscopia* (Probleme de analiză politică), 1999, Pt. 11, p. 88-96.

⁴⁰ Mihai Gribincea. *Trupele ruse în Moldova. Factor stabilizator sau sursă de pericol?*. Chișinău: Editura Civitas, 1998, 144 p; Idem. *Politica rusă a bazelor militare: Georgia și Moldova*. Chișinău: Civitas, 1999.

⁴¹ Mihai Gribincea, Anatol Țăranu. *Unele aspecte ale prezenței militare ruse în Republica Moldova*. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2004, nr. 2, p. 48-64.

În studiul lui O. Nantoi, deși nu se conține o cronologie riguroasă și exhaustivă a evenimentelor, se încearcă de a contura tabloul general al proceselor politice din Republica Moldova legate de problema conflictului din raioanele din stânga Nistrului, sunt scoase în evidență acele evenimente care, în opinia autorului, au avut repercusiuni majore asupra declanșării și desfășurării conflictului transnistrean: factorii istorici care l-au determinat; politica promovată pe acest teritoriu de Imperiul Rus și, ulterior, de URSS; lupta politică pentru supraviețuirea Imperiului sovietic; calitatea societății moldovenești moștenite de la sistemul sovietic totalitar și a proceselor politice provocate de destrămarea URSS; implementarea moldovenismului sovietic pe malul stâng al Nistrului; faza inițială a conflictului și rolul factorului extern; consecințele înfrângerii Republicii Moldova în conflictul din 1992; calificarea regimului separatist și politica Republicii Moldova în problema transnistreană în perioada 1992-2000 și consecințele ei⁴².

Sub aspect comparativ, războiul de pe Nistru și conflictele înghețate din spațiul postsovietic, germeii acestor conflicte semănați încă din momentul constituirii URSS, similitudinea scenariilor declanșării și desfășurării lor, grupurile de interese și statele care stau în spatele acestora, consolidarea entităților separatiste ca rezultat al nesoluționării conflictelor sunt analizate de L. Noroc și A. Noroc⁴³.

Un studiu comparativ al conflictelor din Moldova văzute din exterior este realizat de N. Munteanu⁴⁴.

În articolele publicate de I. Stăvilă, Gh. Bălan⁴⁵ sunt analizate și evidențiate originile conflictului, cauzele și pretextul, caracterul artificial, inspirat din exterior, evoluția procesului de reglementare, implicarea directă în procesul de negocieri al SUA și UE, în calitate de observatori, de rând cu OSCE, Federația Rusă și Ucraina, în calitate de mediatori. După modalitățile de abordare a strategiei de soluționare, a mecanismelor folosite și a conjuncturii politice, procesul de reglementare este divizat de autori, convențional la acea etapă, în două perioade mari: 1992-2001, 2002-2009. Ca soluție de reglementare a conflictului

⁴² Oazu Nantoi. *Conflictul transnistrean-geneză, evoluție, perspective*. În: *Destin Românesc*, 2001, nr.4, p. 47-69.

⁴³ Larisa Noroc, Alexandru Noroc. *Războiul de pe Nistru și conflictele înghețate din spațiul post-sovietic*. În: *Plural, Istorie, Cultură, Societate*, 2021, vol. 9, nr. 2. Chișinău: Arc, 2021, p. 125-141.

⁴⁴ Nicolae Munteanu. *Conflictele din Moldova văzute din exterior (studiu comparat)*. În: „Securitatea și apărarea națională a Republicii Moldova”. Chișinău, 2002, p. 258-262.

⁴⁵ Ion Stăvilă, Gheorghe Bălan. *Conflictul transnistrean: eșecul reglementării unui conflict care poate fi soluționat*. În: *Revista Militară*, 2010, nr. 2 (4), p. 23-38; Gheorghe Bălan. *Cauzele conflictului transnistrean*. În: „Minoritățile naționale și relațiile interetnice. Tradiția europeană și experiența noilor democrații pentru Moldova”. Vol. I, Coordonator : V. Moșneaga. Iași: Pan Europe, 2002; Ion Stăvilă, *Evoluția reglementării conflictului transnistrean în anii 1992-2009*. În: *Revista de filozofie, sociologie și științe politice*, Chișinău, 2009, nr. 2, p.25-33.

transnistrean este propusă sincronizarea retragerii trupelor ruse cu acordarea ulterioară a statutului special regiunii transnistrene.

Consecințele politicii naționale sovietice în funcție de principiul dublului „cap de pod” și problemele din domeniul relațiilor interetnice, evidențierea cauzelor care au condus la instabilitate politică și tensiuni sociale, activizarea „problemei naționale” în RSS Moldovenească în contextul proclamării suveranității de stat și destrămării Uniunii Sovietice, rolul conflictelor interetnice în geneza disensiunilor politice din Europa post sovietică, în general, și locul și rolul conflictului în relațiile politice ale societății moldovenești, în special, partidele politice și mișcarea social-politică pe fundalul statornicirii independenței politice a Republicii Moldova, arhitectura relațiilor interetnice în spațiul ex-sovietic, situația actuală a minorităților naționale, statutul lor juridic și stabilirea etapelor evoluției relațiilor interetnice, determinarea mecanismului, evidențierea trăsăturilor generale și particulare ale procesului de „acomodare” și „incluere” a grupurilor etnice minoritare în noul cadru statal și la mediul etnic autohton, inclusiv al rolului care le-a revenit reprezentanților grupurilor minoritare, caracterizarea complexității și caracterului contradictoriu al politicii de integrare a grupurilor etnice minoritare, rolul politicii „moldoveniste” și imixtiunea Federației Ruse în alimentarea „neînțelegerilor interetnice”, implicațiile geopolitice ale UTA Găgăuzia, investigarea „consensului etnic”, discursurile politice privind „contextul interetnic” și politica de protecție a minorităților, problema depășirii stării de conflict în relațiile interetnice, tentativele statului moldovenesc de a integra grupurile etnice minoritare prin adoptarea unor legi despre asigurare drepturilor dar și obligațiilor, motivațiile și oportunitățile minorităților rusofone în contextul războiului de pe Nistru au fost analizate într-o

monografie specială publicată de L. Prisac⁴⁶, precum și în articole, studii semnate de O. Bercu⁴⁷, A. Pascaru⁴⁸, R. Șevenco⁴⁹, L. Prisac⁵⁰, S. Cebotari⁵¹ ș. a.

Se remarcă, în mod special, că situația minorităților naționale, antagonismele dintre „români”, „moldoveni” și minoritari, în Republica Moldova, întreținute artificial de către politicienii rusofili, procomuniști, și, pe de altă parte, „războiul limbilor”, purtat între populația autohtonă și elita prorusă de la Chișinău și Tiraspol, a împiedicat solidarizarea cetățenilor în jurul proiectului de integrare europeană, iar „războiul identitar” ascunde în sine o criză politico-socială profundă pe care o parcurge la etapa actuală societatea moldovenească, având ca scop distragerea propriilor cetățeni, precum și a opiniei internaționale de la gravele probleme sociale și politice ale „democrației” moldovenești. Mai mult, tergiversarea adoptării unor legi lingvistice și a realizării lor a constituit adeseori un factor negativ în soluționarea echitabilă și rapidă a unor delicate probleme naționale, inclusiv a națiunii majoritare. Interminabila discuție privind definirea identității naționale a moldovenilor din republică n-a făcut decât să amplifice neînțelegerile existente.

Această problemă este analizată și de A. Petrencu⁵², care concluzionează că „criza identitară a fost provocată și susținută deschis de elitele care au condus și

⁴⁶ Lidia Prisac. *Arhitectura relațiilor interetnice în spațiul ex-sovietic. Republica Moldova (1991-2014)*. Iași: Lumen, 2015. 303 p.

⁴⁷ Oleg Bercu. *Implicații geopolitice ale UTA Găgăuzia (1994-2005)*. În: *Analele ANTIM*, 2008, nr. 8, p. 259-264; Idem. *Evoluția social-politică a populației găgăuze, de la mijlocul secolului al XIX-lea și până la sfârșitul secolului al XX-lea*. Galați: Editura Muzeul de Istorie Galați, 2016.

⁴⁸ Ana Pascaru. *Societatea între conciliere și conflict: cazul Republicii Moldova*. Chișinău: Editura Arc, 2000. 144 p.; Idem. *Societatea contemporană între conflict și conciliere: Cazul Republicii Moldova*. Chișinău: Inst. Integrare Europeană și Științe Politice, 2012. 192 p.

⁴⁹ Ruslan Șevenco. *Situația actuală a grupurilor etnice din Republica Moldova*. În: *Analele ANTIM*, 2006, nr. 7, p. 185-188.

⁵⁰ Lidia Prisac. *Situația actuală a grupurilor etnice din Republica Moldova*. În: *Info His: Bul. informativ ANTIM*, 2005, nr. 2, p. 39-48; Idem. *Discursuri politice privind „contextul interetnic” în Republica Moldova (1995–2005)*. În: „In onorem Anatol Țăranu: Studii de istorie contemporană a românilor” / coord.: Nicolae Enciu. Chișinău, 2011, p. 231-251; Idem. *Războiul din stânga Nistrului (2 martie – 21 iulie 1992) și integrarea minorităților național-etnice din Republica Moldova*. În: *Revista Militară. Studii de securitate și apărare*, 2015, nr. 2, p. 134-141; Idem. *Activizarea «problemei naționale» în RSS Moldovenească în contextul proclamării suveranității de stat și destrămării Uniunii Sovietice*. În: „Suveranitatea Republicii Moldova: concept și realitate”. Materialele conferinței inter universitare on-line „30 ani de la proclamarea suveranității RSS Moldova”, 23 iunie. 2020. Chișinău, 2020, p. 230-242.

⁵¹ Svetlana Cebotari. *Activizarea problemei naționale în RSS Moldovenească în contextul proclamării suveranității de stat și destrămării Uniunii Sovietice*. În: „Suveranitatea Republicii Moldova: concept și realitate”; concepție și coord. : Anatol Petrencu, Ion Negrei (red.). Chișinău, 2017, p. 230-243.

⁵² Anatol Petrencu. *Problema identitară în Republica Moldova*. În: „Republica Moldova în căutarea identității”, Materialele Conferinței Științifice Internaționale 30 de ani de la proclamarea

conduc acest stat. Apărută recent, pseudoteoria „națiunii civice moldovenești” este o momeală rusească, menită să îndepărteze și mai mult Republica Moldova de România și Uniunea Europeană, spre care tinde majoritatea absolută a populației”, iar „criza identitară va dura atâta timp cât conducerea Republicii Moldova nu va promova o politică națională românească”⁵³.

Elaborarea studiilor centrate pe valorificarea științifică a istoriei și realităților social-politice ale Republicii Moldova de la proclamarea independenței, în contextul lumii civilizate și a căilor de edificare, consolidare și dezvoltare a statului de drept din perspectiva tranziției democratice și a integrării europene, prin prisma tendințelor și caracteristicilor generale constituie una din direcțiile stringente ale istoriografiei naționale. În acest context, problemele de actualitate ale Republicii Moldova au fost abordate de istorici, politologi, juriști, economiști, militari etc., precum A. Smochină⁵⁴, M. Patraș⁵⁵, L. Prisac⁵⁶, C. Solomon⁵⁷, I. Rurac⁵⁸, C. Manolache⁵⁹, V. Gaiciuc, V. Ciobanu⁶⁰, V. Ciobanu⁶¹, C. Levința⁶², A.

Independenței Republicii Moldova, 23-24 august 2021. Coordonații: Anatol Petrencu, Ion Negrei. Chișinău: S. n., Cartdidact, 2022, p. 526.

⁵³ *Ibidem*, p. 530-531.

⁵⁴ Andrei Smochină. *Declarația de independență din 27 august 1991-act de temelie a Republicii Moldova*. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2011, nr. 3-4 (87-88), p. 150-155.

⁵⁵ Mihai Patraș. *Drumul spinos spre independență al Republicii Moldova*. În: „Republica Moldova în căutarea identității”, *op. cit.*, p. 227-245; Idem. *Probleme actuale ale economiei Republicii Moldova: esență și căi de soluționare. Culegere de materiale, vol. II. Anii 1988-2018*. Chișinău, 2019. 273 p.

⁵⁶ Lidia Prisac. *Republica Moldova în contextul edificării statului de drept: tendințe și caracteristici generale (1991–1994)*. În: „Consolidarea și dezvoltarea statului de drept în contextul integrării europene”. *Materialele conf. șt. intern.*, ed. a 5-a, 31 martie. 2011. Chișinău, 2011, p. 97-111.

⁵⁷ Constantin Solomon. *Aspecte ale vieții politice în Republica Moldova (1989-2002)*. Chișinău: USM, 2002.

⁵⁸ Iurie Rurac. *Separatismul și impactul lui asupra procesului de edificare a statalității în Republica Moldova*. Chișinău, 2002, 43 p.

⁵⁹ Constantin Manolache. *Organismul militar al Republicii Moldova. Construcția militară și securitatea statului*. Chișinău, 2015; Idem. *Securitatea națională*. În: „Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic”. Academia de Științe a Moldovei, coord. V. Moraru et. al. Chișinău: „Tipografia Centrală”, 2015, p. 279-298.

⁶⁰ Victor Gaiciuc, Vitalie Ciobanu. *Constituirea Armatei Naționale. Cronica evenimentelor 1989-1992*, Chișinău: Editura Civitas, 1999; Idem. *Premisele apariției organismului militar al Republicii Moldova*. În: *Akados*, 2015, nr. 4, p. 114-117; Idem. *Pregătirea de luptă și educația militar-patriotică în cadrul armatei naționale în anii 1990*. În: *Revista Militară. Studii de securitate și apărare*, 2016, nr. 1, p. 54-64; Idem. *Declanșarea conflictului de la Nistru și crearea unităților militare*. În: *Revista Militară. Studii de securitate și apărare*, 2015, nr. 2, p. 104-119.

⁶¹ Vitalie Ciobanu. *Organizarea instituției militare a Republicii Moldova (1990–2011)*. Chișinău: Bons Offices, 2011. 320 p.; Idem. *Armata în timpul războiului de pe Nistru*. În: *Cohorta*, 2013, nr. 1, p. 72-83; Idem. *Militarii în războiul de pe Nistru*. În: *Oastea Moldovei*, 2013, nr. 2, p. 10-12.

⁶² Constantin Levința. *Conducerea militară în războiul pentru independența Republicii Moldova*. În: *Cugetul*, 1993, nr. 3-4, p. 54-60.

Bucuci, S. Covalschii⁶³, A. Gorgan⁶⁴, B. Muravschi⁶⁵, V. Bulat, S. Covalschii, A. Hubencu⁶⁶ ș.a. Aceștia, din diferite perspective, analizează contextul intern și extern al proclamării independenței Republicii Moldova, recunoașterea internațională a acestui act, viața politică, edificarea statului de drept, impactul separatismului asupra procesului de edificare a statalității în Republica Moldova, problema securității naționale, premisele apariției organismului militar și cronica organizării instituției militare a Republicii Moldova, problemele cu care s-a confruntat acest proces, adoptarea legislației în domeniul militar, naționalizarea patrimoniului militar al fostei Armate Sovietice aflat pe teritoriul republicii, rolul și locul Armatei Naționale în apărarea și consolidarea statalității Republicii Moldova, constituirea și participarea Armatei Naționale la războiul de pe Nistru, succesele și nereușitele, cauzele eșecurilor, declanșarea conflictului armat, susținerea de către Armata a 14-a în crearea structurilor paramilitare, dotarea lor cu armament, implicarea unităților rusești din Transnistria în război de partea separatiștilor, conducerea militară în războiul pentru independență, cronologia și retrospectiva evenimentelor, tragedia de la Tighina, construcția militară și securitatea statului ca problemă națională majoră, consecințele și problemele privind rolul structurilor de forță în contracararea acțiunilor antistatale, etapele escaladării și totalurile conflictului armat de pe Nistru, staționarea ilegală a armatei străine și alte aspecte cu caracter militar.

Afirmarea Republicii Moldova pe plan extern în relațiile internaționale în perioada între dezmembrarea URSS, desprinderea de la Imperiul Sovietic și integrarea în structurile economice ale CSI, direcțiile principale și jaloanele politicii

⁶³ Anatolie Bucuci. *Participarea Armatei Naționale în conflictul de pe Nistru (1991–1992)*. În: „Dezvoltarea Armatei Naționale în contextul aprofundării reformelor democratice”. Chișinău, 2016, p. 7-13; Anatolie Bucuci, Stanislav Covalschii. *Sugestii pe marginea unor comentarii (Tighina, vara 1992)*. În: „Buletinul științific al Universității de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul. Seria Științe Sociale, 2016, nr. 1, p. 61-68.

⁶⁴ Alexandru Gorgan. *Rolul structurilor de forță în contracararea acțiunilor antistatale. Consecințe și probleme*. În: *Cohorta*, 2013, nr. 1, p. 102-107; Idem. *Războiul pentru apărarea integrității teritoriale și a suveranității Republicii Moldova din 1992. Rolul și locul structurilor de forță în contracararea acțiunilor antistatale de dezmembrare a țării*. În: *Promemoria*, 2012, Vol. 2, nr. 3, p. 257-263; Idem. *Rolul și locul Armatei Naționale în apărarea și consolidarea statalității Republicii Moldova*. În: „Republica Moldova în căutarea identității”, op. cit., p. 400-406.

⁶⁵ Boris Muravschi. *Acțiunile poliției în cadrul conflictului armat*. În: *Cohorta*, 2013, nr. 1, p. 65-68.

⁶⁶ Vladimir Bulat, Stanislav Covalschii. *Conflictul transnistrean: etapele escaladării (1989–1992)*. În: „Dezvoltarea Armatei Naționale în contextul aprofundării reformelor democratice” : materialele conferinței cu participare internațională, 1 martie 2017. Chișinău, 2017, p. 144-149; Vladimir Bulat, Stanislav Covalschii, Andrei Hubencu. *Totalurile conflictului armat de pe Nistru (1989–1992)*. În: „Dezvoltarea Armatei Naționale în contextul aprofundării reformelor democratice”: materialele conferinței cu participare internațională, 1 martie 2017. Chișinău, 2017, p. 149-153.

externe, pendularea politicii externe între Est și Vest, necesitatea formulării unui mesaj coerent în sfera politicii externe, tendințele de integrarea europeană, cooperarea cu Uniunea Europeană pe multiple planuri și realizările înregistrate în acest proces, aspecte ale securității și colaborării regionale, în mod special după declanșarea și încetarea ostilităților de pe Nistru, cauzele ce au determinat escaladarea diferendului transnistrean, interesul Rusiei în menținerea separatismului în regiune, principalele tratate și documente semnate în vederea soluționării conflictului transnistrean sunt examinate în studiile, articolele ce au ca subiect prioritar politica externă moldovenească publicate de Gh. Cojocaru⁶⁷, V. Juc⁶⁸, V. Juc, Gh. Cojocaru⁶⁹, N. Enciu⁷⁰, culegeri de articole (Coordonator Chirilă V.)⁷¹, „Politica externă a Republicii Moldova: Aspecte ale securității și colaborării regionale”⁷², monografii și articole de V. Cibotaru⁷³, A. Fortuna⁷⁴ V. Juc, V.

⁶⁷ Gheorghe Cojocaru. *Politica externă a Republicii Moldova*. Chișinău: Editura Civitas, 2001; Idem. *O privire asupra politicii externe a Republicii Moldova: 10 ani de la declararea independenței*. În: *Destin Românesc*, 2001, nr. 4, p. 99-114.

⁶⁸ Victor Juc. *Procese integraționiste și problema suveranității de stat*. În: „Republica Moldova și Uniunea Europeană: problemele și perspectivele cooperării”. Coord. V. Moraru. Chișinău: Știința, 2010; Idem. *Integrarea europeană*. În: „Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic”. Academia de Științe a Moldovei, coord. V. Moraru et. al. Chișinău: „Tipografia Centrală”, 2015, p. 257-278.

⁶⁹ Victor Juc, Gheorghe Cojocaru. *Politica externă*. În: „Republica Moldova pe calea modernizării: studiu enciclopedic”. Chișinău: F. E.-P. „Tipografia Centrală”, 2015; Idem. *Republica Moldova la 25 de ani: eforturi de recunoaștere internațională a Independenței de stat*. În *Akademios*, 2016, nr. 3 (42), p. 107-115.

⁷⁰ Nicolae Enciu. *Republica Moldova în contextul proceselor integraționiste din spațiul European și euro-asiatic: dileme și posibile soluții*. În: „Politica Marilor Puteri în Balcani și Europa Centrală”. Chișinău, 2013, p. 549-558.

⁷¹ *Evoluția politicii externe a Republicii Moldova*, (Coordonator Chirilă V.). Chișinău: Editura Cartdidact, 1998; *Evoluția politicii externe a Republicii Moldova. (1998-2008)*. Editori: I. Șarov, I. Ojog. Chișinău: Cartdidact, 2009. 192 p.

⁷² *Politica externă a Republicii Moldova: Aspecte ale securității și colaborării regionale*. Chișinău, 1998.

⁷³ Viorel Cibotaru. *Republica Moldova și comunitatea internațională*. Chișinău: USM, 2001.

⁷⁴ Andrei Fortuna, *Situația Republicii Moldova în perioada dintre dezmembrarea URSS și integrarea în structurile economice ale CSI (27.08.1991-15.04.1994)*. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2004, nr. 3, p. 80-90; Idem. *Evoluția orientării geopolitice ale Republicii Moldova. 1991-1995*. În: *Revistă de Istorie a Moldovei*, 2010, nr. 3-4, p. 293-312.

Varzari⁷⁵, M. Garaz⁷⁶, P. Râșneanu⁷⁷, A. Gudâm⁷⁸, S. Cebotari, V. Saca, I. Coropcean⁷⁹, culegerea de articole (coord. V. Moraru)⁸⁰, lucrarea colectivă⁸¹ ș. a.

După cum se remarcă, „de la proclamarea independenței Republicii Moldova la 27 august 1991, politica sa externă a trecut prin mai multe perioade de maturizare, iar interesul național ca și în majoritatea statelor est-europene post-totalitare a fost marcat prin mai multe acțiuni de determinare, de la formalizarea juridică a suveranității și independenței, la stabilirea relațiilor diplomatice cu statele lumii și în final la plasarea țării în sistemul relațiilor internaționale”⁸².

În contextul soluționării conflictului transnistrean, unul din primele documente de bază care viza principalele direcții de activitate a politicii externe a Republicii Moldova, elaborat în baza standardelor europene din perspectiva locului Republicii Moldova în cadrul comunității internaționale, adoptat la 8 februarie 1995, stabilea drept priorități: „consolidarea independenței și suveranității țării; asigurarea integrității teritoriale; afirmarea țării în calitate de factor de stabilitate pe plan regional; contribuirea la promovarea reformelor social-economice necesare pentru tranziția la economia de piață și ridicarea bunăstării populației; edificarea statului de drept în care vor fi garantate și aduse la nivelul standardelor internaționale drepturile și libertățile fundamentale ale omului, precum și ale persoanelor aparținând minorităților naționale; întreținerea relațiilor reciproc avantajoase cu toate țările lumii. Drept principii în realizarea politicii externe au fost stabilite: nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forța; reglementarea diferendelor internaționale prin mijloace pașnice; neamestecul în treburile interne ale altor state; cooperarea internațională; egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul lor de a-și hotărî soarta; egalitatea suverană a statelor; îndeplinirea cu bună credință a obligațiilor asumate; inviolabilitatea frontierelor; integritatea teritorială

⁷⁵ Victor Juc, Vitalie Varzari, *Instituirea și evoluția relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană*. În: *Caiete de Istorie*, An. VII, nr. 1 (16), martie 2007.

⁷⁶ Mihail Garaz. *Cu privire la stabilirea primelor contacte dintre Republica Moldova și Consiliul Europei*. În: *Republica Moldova și România-un deceniu de relații complexe*. Chișinău, 2000, p. 200-210.

⁷⁷ Pavel Râșneanu. *Raporturile Republicii Moldova cu Rusia (1992-2003)*. În: *Analele Asociației Naționale a Tinerilor Istorici din Moldova*, 2008, nr 8, p. 47-54.

⁷⁸ Andrei Gudâm. *Republica Moldova și Uniunea Europeană ca parteneri*. Chișinău: Centrul de Investigații Strategice și reforme, 2002.

⁷⁹ Svetlana Cebotari, Victor Saca, Ion Coropcean. *Politica externă a Republicii Moldova în contextul progreselor integraționiste*. Chișinău: Institutul Militar al Forțelor Armate, 2008.

⁸⁰ *Republica Moldova și Uniunea Europeană: problemele și perspectivele cooperării*. Coord. V. Moraru. Chișinău: Tipografia Elena-VII, 2010.

⁸¹ *Moldova, România, Ucraina: integrarea în structurile europene*. Chișinău: Perspectiva, 2000.

⁸² Svetlana Cebotari. *30 de ani de independență. Oscilarea Republicii Moldova între Est și Vest*. În: „Republica Moldova în căutarea identității”, *op. cit.* p. 408-409.

a statelor; respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Un alt principiu de politică externă, reliefat în mod special în Concepție, este cel al neutralității permanente, prin care Republica Moldova se angajează de a nu lua parte la conflictele armate, la alianțe militare sau economice, care au ca scop pregătirea războiului, de a nu permite folosirea teritoriului său pentru amplasarea bazelor străine și de a nu deține, produce sau experimenta arma nucleară”⁸³.

În opinia cercetătorilor V. Juc și Gh. Cojocaru, în condițiile când pendularea între Vest și Est n-a dat rezultate, „problema strategică prioritară a politicii externe a Republicii Moldova chiar din primele momente ale afirmării în plan internațional prin prisma cadrului normativ-instituțional, cooperării multilaterale, rezidă în realizarea parcursului european, asociat cu modernizarea statului și a economiei”⁸⁴.

Aspectele istoriografice ale problemei conflictului transnistrean pe mai multe dimensiuni, cu o nouă gamă de abordări și viziuni conceptuale sunt analizate în monografia elaborată de L. Prisac⁸⁵. În lucrare, autoarea expune reflectarea istoriografică a dihotomiei transnistrene în Republica Moldova, concluzionând că dezideratul esențial îl constituie faptul că separatismul transnistrean marchează produsul geopolitic al intereselor Federației Ruse în zonă. Este analizată abordarea acestui fenomen în literatura occidentală și în cea din România, precum și în lucrările autorilor proceșionisți, fiind scoase în evidență poziția diferitor specialiști cu referire la problema secesionismului. Autoarea oferă o prezentare echilibrată a lucrărilor apărute în perioada 1989-2005, prezintă diversitatea istoriografică de abordări din perspectivă geografică: Republica Moldova, România, Federația Rusă, Transnistria, Occident. Este analizată o totalitate de opinii contradictorii, implicarea factorului politic în scrisul istoric și în cazul conflictului transnistrean. Demersul științific este structurat în trei capitole. Subiectul conflictului transnistrean este analizat din perspectiva istoriografiei din Republica Moldova în cadrul căreia se conturează, după cum se remarcă, două curente: unul românofil și altul rusofil.

⁸³ *Concepția politicii externe a Republicii Moldova (direcții principale de activitate)*, 8 februarie 1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, martie, nr. 4.

⁸⁴ A se vedea: Victor Juc, Gheorghe Cojocaru, *Politica externă*. În: „Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic”. Academia de Științe a Moldovei, coord. V. Moraru et. al. Chișinău: „Tipografia Centrală”, 2015, p. 228-256.

⁸⁵ Lidia Prisac. *Istoriografia separatismului transnistrean. Ediția a II-a revăzută și adăugită*. Chișinău: Editura Lexon, 2021.

Unele aspectele istoriografice ale cercetării intereselor geostrategice ale Federației Ruse în literatura rusă și cea din Republica Moldova sunt trecute în revistă de S. Cebotari⁸⁶.

În acest efort se încadrează și articolul publicat de L. Coadă⁸⁷, în care se realizează o analiză comparativă a abordărilor și narațiunilor privind problema războiului de pe Nistru și a separatismului transnistrean în funcție de spațiul politico-geografic. Autoarea remarcă existența unor viziuni și mesaje diferite și contradictorii la Chișinău, Tiraspol, Moscova referitoare la independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, contextul manifestării conflictului, premisele și cauzele care l-au declanșat, sursele care l-au alimentat, caracterul războiului și participanții, rolul Armatei a 14-a și prezența militară rusă pe teritoriul Republicii Moldova, statutul raioanelor de est și căile de soluționare a conflictului transnistrean.

Subiectul războiul informațional împotriva Republicii Moldova în cazul diferendului transnistrean și retrospectiva comparativă a știrilor false asupra evenimentelor din anul 1992 din regiunea transnistrean sunt analizate de E. Postică⁸⁸ și V. Enachi⁸⁹. În studiile respective se evidențiază că, în spatele războiului informațional, al știrilor false și abordărilor contradictorii, inițiate chiar de la început prin intermediul surselor mediatice din Federația Rusă, Transnistria și unele din Republica Moldova au stat interese politice și economice ale unor persoane influente, precum și regimuri politice, scopul acestora fiind de a păstra regiunea transnistreană și Republica Moldova, în ansamblu, în aria informațională a Rusiei, de a discredita forțele naționale ale Republicii Moldova. Astfel, istoria recentă a Republicii Moldova este o arenă a războiului informațional hibrid purtat de Federația Rusă în Republica Moldova, care, din păcate, are un impact important, narațiunile propagandistice ale Kremlinului rezonând încă în rândurile unei părți a populației prin percepții false asupra evenimentelor din regiunea transnistreană.

⁸⁶ Svetlana Cebotari. *Istoriografia cercetării intereselor geostrategice ale Federației Ruse în literatura rusă și cea din Republica Moldova*. În: *Revista Militară. Studii de securitate și apărare*, 2015, nr. 2, p. 6-21.

⁸⁷ Ludmila Coadă. *Războiul de pe Nistru și separatismul transnistrean: narațiuni contradictorii*. În: *Plural, Istorie, Cultură, Societate*. Chișinău: ARC, vol. 9, nr. 2, 2021, p. 97-124.

⁸⁸ Elena Postică. *Războiul informațional împotriva Republicii Moldova (cazul diferendului transnistrean)*. În: *Tyragetia*, 2002, An. 11, p. 237-250.

⁸⁹ Valentina Enachi. *Retrospectiva știrilor false asupra evenimentelor din anul 1992 din regiunea transnistreană: abordări comparative*. În: *Plural, Istorie, Cultură, Societate*. Chișinău: ARC, 2021, vol. 9, nr. 2, p. 178-191.

Modul de prezentare a războiului de pe Nistru în programele și manualele de istorie în Republica Moldova, România, Transnistria este analizat respectiv de S. Suvac⁹⁰, A. Mitru⁹¹, S. Musteață⁹².

În ansamblu, o bogată bibliografie istorică a Basarabiei și Transnistriei, inclusiv pe problema conflictului transnistrean, se conține în volumul istoricului I. Țurcanu⁹³.

Printre ultimele lucrări care au în vizor materialele publicate până în prezent privind geneza, evoluția și perspectivele conflictului militar de la Nistru se înscrie volumul *Conflictul armat de la Nistru. Bibliografie*, realizat sub egida Agenției pentru Știință și Memorie Militară și Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”⁹⁴. Bibliografia oferă o perspectivă de ansamblu a dinamicii conflictului armat de la Nistru sub aspect istoric, politologic, geopolitic, militar, diplomatic, juridic, sociologic, iconografic etc. De la scurgerea a peste trei decenii în volum au fost fixate fapte și evenimente derulate într-un context istoric intern și extern tensionat: destrămarea URSS, începutul mișcării de renaștere națională de la sfârșitul anilor 1980, proclamarea suveranității și independenței Republicii Moldova, declanșarea și evoluția conflictului armat. Lucrarea include documente oficiale, monografii, articole, studii, culegeri, materiale din presa periodică, lucrări în limbile română, rusă, ucraineană, engleză, franceză etc., redactate în plan cronologic.

O categorie aparte de materiale și surse, care întregesc procesul de investigare a problemei transnistrene, o reprezintă volumele de documente publicate de istoricii din Republica Moldova.

În acest context, o contribuție esențială la elucidarea principalelor aspecte ale conflictului transnistrean reprezintă culegerile de documente elaborate de doi dintre cei mai buni cunoscători și consacrați specialiști în domeniu, istoricii și diplomații A. Țăranu și M. Gribincea, care prin activitatea desfășurată și prin scrierile publicate, pot fi considerați drept cei mai importanți experți din spațiul

⁹⁰ Sergiu Suvac. *Războiul de pe Nistru în programele școlare și manualele de istorie din Republica Moldova*. În: *Plural, Istorie, Cultură, Societate*. Chișinău: ARC, vol. 9, nr. 2, 2021, p. 192-2002.

⁹¹ Andrei Mitru. *Războiul transnistrean reflectat în manualele de istorie din România*. În: *Plural, Istorie, Cultură, Societate*. Chișinău: ARC, vol. 9, nr. 2, 2021, p. 203-214.

⁹² Sergiu Musteață. *Evenimentele din 1992 în manualele de istorie din școlile transnistrene*. În: *Plural, Istorie, Cultură, Societate*. 2021, vol. 9, nr. 2, p. 215-236. Chișinău: ARC, 2021, p. 215-236; Sergiu Musteață. *Predarea istoriei în școlile din regiunea separatistă nistreană*. În: „Probleme actuale de istorie națională. Studii în onoarea profesorului Pavel Parasca”. Chișinău, 2009, p. 335-345.

⁹³ Ion Țurcanu. *Bibliografia istorică a Basarabiei și Transnistriei*. Chișinău: Litera, 2005, 704 p.

⁹⁴ *Conflictul armat de la Nistru. Bibliografie*. Editor: Constantin Manolachi, Red. șt.: Vitalie Ciobanu, Coord.: Ion Valer Xenofontov. Chișinău: F.E.-P „Tipografia Centrală”. 308 p.

românesc în ce privește conflictul transnistrean. Autorii volumelor au o contribuție valoroasă la studierea problemelor privind originile și evoluția conflictului transnistrean în contextul situației etnopolitice în Republica Moldova, al proceselor integraționiste pan-europene și al relațiilor moldo-ruse, fiind formulate și puncte de vedere proprii asupra variantelor de soluționare a problemei sub aspect regional și european.

Astfel, susținerea Moscovei în crearea și dotarea armatei transnistrene cu diferite tipuri de armament și implicarea Armatei a 14-a amplasate în Transnistria în conflictul armat de partea separatiștilor sunt probate cu fapte documentare în volumul celor doi specialiști *Trupele ruse în Republica Moldova. Culegere de documente și materiale*⁹⁵.

Aceluiași subiect – problema staționării trupelor ruse pe teritoriul Republicii Moldova – sunt dedicate două volume de documente editate de M. Gribincea⁹⁶, ce cuprind documente și alte materiale, rapoarte cu referire la diverse acțiuni ale militarilor ruși, documente ale organelor de resort din Republica Moldova adresate oficialităților din Federația Rusă, altor state, organismelor internaționale în problema retragerii trupelor ruse din stânga Nistrului, politica expansionistă promovată de Kremlin și susținerea separatismului, abordarea problemei retragerii trupelor ruse etc.

Într-o amplă prefață, constatarea de la care pornește autorul este aceea că pe teritoriul actual al Republicii Moldova trupele ruse au o istorie de peste 200 de ani, fiind dislocate pentru prima oară după semnarea Tratatului de pace ruso-turc de la Iași din 1791. În prezent, Federația Rusă își menține trupele în mai multe state ex-sovietice. Pentru menținerea acestor trupe în Republica Moldova, Georgia și Ucraina, Federația Rusă a declanșat conflicte interne sau războaie. Așadar, cazul Transnistriei nu este unul singular, dimpotrivă. Trupele sovietice au fost dislocate în permanență pe actualul teritoriu al Republicii Moldova începând cu anul 1944. Așa cum pune în evidență Mihai Gribincea, mișcarea de eliberare națională de la sfârșitul anilor 1980 a fost dublată de o mișcare de protest la adresa prezenței trupelor sovietice. Ca urmare a protestelor, în iunie 1990 Sovietul Suprem al RSS Moldovenești a declarat teritoriul republicii drept „zonă demilitarizată” și a oprit recrutarea tinerilor în forțele URSS. Autorul arată că la ora actuală Federația Rusă este prezentă pe teritoriul Transnistriei prin Grupul Operativ de Trupe Ruse

⁹⁵ Mihai Grecu (pseudonimul lui M. Gribincea), Anatol Țăranu. *Trupele ruse în Republica Moldova. Culegere de documente și materiale*. Chișinău: Editura Litera Internațional, 2004, 870 p.

⁹⁶ Mihai Gribincea. *Trupele ruse de ocupație în Republica Moldova (culegere de documente și materiale)*, vol. I. Chișinău: Cartier, 2020. 880 p.; Idem. *Trupele ruse de ocupație în Republica Moldova. Vol. 2. Culegere de documente și materiale*. Chișinău: Cartier, 2021. 526 p.

(GOTR), la care se adaugă forțele armate ale pretinsei RMN. Acestea din urmă au fost create, înarmate și echipate de Armata a 14-a a Federației Ruse, iar cei care intră în componența lor au și cetățenia rusă. De fapt, așa cum remarcă just Mihai Gribincea, GOTR este succesorul direct al Armatei a 14-a, potrivit unui act al Ministerului Apărării al Federației Ruse din 1995, iar Armata a 14-a fost creată în timpul URSS, în noiembrie 1956 (după revoluția de la Budapesta). În timpul Războiului Rece, trupele din Armata a 14-a făceau parte din Districtul Militar Odesa și, în caz de conflict armat, aveau misiunea de a efectua o ofensivă strategică pe teatrul de operațiuni militare din Balcani. Acesta este de fapt și scopul actual al staționării trupelor ruse în Transnistria, ceea ce denotă o continuitate de gândire strategică, uneori ignorată de observatorii conflictului transnistrean sau de diplomații însărcinați cu rezolvarea acestuia. Dacă acceptăm acest adevăr, nu avem cum să nu fim de acord cu concluzia lui Mihai Gribincea: „Moscova își propune să facă nu doar din Transnistria un al doilea Kaliningrad, ci din întreaga Republică Moldova”.

De asemenea, dincolo de descrierea conflictului transnistrean de la începutul anilor 1990, autorul este preocupat de tentativele succesive de soluționare. Astfel, trece în revistă inițiativele de rezolvare a conflictului, pledând pentru schimbarea radicală a abordării conflictului transnistrean: în opinia sa, soluția nu este transformarea prezenței militare actuale într-o misiune civilă, ci denunțarea Acordului Snegur–Elțin din 1992. Mai mult, situația din Zona de Securitate nu justifică existența unei autorități militare de control. Dacă s-ar accepta această soluție, Transnistria ar putea fi declarată oficial de Republica Moldova drept teritoriu ocupat de Federația Rusă, ceea ce ar permite ca autoritățile de la Chișinău să ceară Federației ruse compensații materiale pentru daunele provocate în cei 30 de ani de conflict, urmate de ocupația teritoriului RMN. Cu certitudine, cele două volume *Trupele ruse de ocupație în Republica Moldova. Culegere de documente și materiale*, editate de Mihai Gribincea, însoțite de o prefață consistentă, marchează un pas important în înțelegerea cauzelor și naturii conflictului transnistrean, autorul dovedind o cunoaștere aprofundată a acestei teme. Volumele merită a fi semnalate deoarece autorul propune o nouă modalitate de rezolvare a acestui conflict care ar merita discutată și pusă în aplicare de autoritățile de la Chișinău, cu sprijinul comunității internaționale.

În șirul lucrărilor de acest gen, se remarcă alte patru volume de documente publicate de A. Țăranu și M. Gribincea⁹⁷. În studiul introductiv, autorii trec în

⁹⁷ Anatol Țăranu, Mihai Gribincea. *Conflictul transnistrean. Culegere de documente și materiale. Vol. I (1989-1993)*. Chișinău: Editura Lexon-Prim, 2012; Vol. II (1994-2002). Chișinău: Editura

revistă aprecierile date evenimentelor legate de conflictul transnistrean. Documentele publicate, majoritatea absolută inedite, în care se conține o cronologie detaliată a conflictului transnistrean pe perioada anilor 1989-2012, oferă posibilitatea realizării unei analize ample, obiective și imparțiale a situației create în RSSM în anul 1989, în legătură cu adoptarea legislației lingvistice, a mecanismului declanșării și evoluției diferendului politico-teritorial din estul republicii, provocat și desfășurat, la fel ca și alte conflicte din spațiul ex-sovietic, după scenariul regizat și inspirat de forțele șovine neo-imperiale de la Moscova, cu scopul de a menține Republica Moldova în sfera de influență și pentru a justifica prezența trupelor ruse în Transnistria, descrierii celor mai importante faze ale confruntării armate, precum și anevoiosului proces de negocieri și reglementare a problemei transnistrene, a proiectelor de soluționare, având la bază respectarea principiului suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova, precum și politica Rusiei și Ucrainei pentru controlarea Transnistriei. Consecințele războiului de pe Nistru, după cum pe bună dreptate concluzionează autorii volumului, au „fost și rămân multidimensionale și traumatizante, marcând profund întreaga evoluție a evenimentelor și proceselor politice, economice, sociale și culturale din Republica Moldova, continuând să rămână o sursă de pericol și de instabilitate regională”.

Mai mult decât atât, în opinia autorilor, „menținerea intenționată a conflictului în stare latentă produce o influență negativă asupra cursului de politică externă a Republicii Moldova, în special, asupra perspectivelor sale de integrare europeană”. În opinia autorilor volumului, tocmai din aceste considerente, „soluționarea definitivă a diferendului transnistrean se poate produce doar prin eforturile conjugate ale conducerii Republicii Moldova, SUA, UE, precum și a altor actori internaționali capabili să convingă Federația Rusă că Republica Moldova dispune de dreptul suveran de a-și alege în mod independent și fără ingerințe din exterior atât propria cale de dezvoltare, apartenența în conformitate cu interesul național la structurile regionale și internaționale, precum și valorile culturale și civilizaționale pe care să le împărtășească”. Astfel, conflictul secesionist a exercitat pe parcursul anilor și continuă să aibă o influență negativă atât asupra dezvoltării statului Republicii Moldova în ansamblu, cât și asupra perspectivelor de integrare în structurile europene.

Un spectru larg de aspecte, fenomene și procese care s-au desfășurat în RSSM de la Perestroika lui Gorbaciov la proclamarea Independenței Republicii Moldova, inclusiv preistoria conflictului transnistrean, oferă culegerea de

documente secrete din Arhiva CC al PCM a istoricilor I. Cașu și I. Șarov⁹⁸. Documentele publicate demonstrează cum CC al PCM, în comun cu Interfrontul, Consiliul Unit al Colectivelor de Muncă (OSTK), Mișcarea social-politică „Ravnopravie”, Mișcarea internaționalistă „Unitate-Edinstvo”, consiliile unificate ale colectivelor de muncă din orașele Bender, Râbnîța și Tiraspol, autoproclamatul soviet suprem de la Comrat, precum și alte asociații și mișcări obștești ale rusofonilor, ignorând Declarația de suveranitate a RSS Moldova, au desfășurat o activitate largă și ilegală de organizare a referendumului unional inițiat de conducerea de la Moscova la 17 martie 1991, în scopul păstrării Uniunii Sovietice, de propagare a lui și de agitație în rândurile populației în favoarea participării la el, precum și susținerea activă a acțiunilor puciștilor de la Moscova din 19-21 august 1991. De asemenea, sunt descrise măsurile întreprinse de Parlamentul, Președinția și Guvernul republicii, acțiunile anti puciste ale zecilor de mii de oameni, care au condus, la început, la eșuarea referendumului și a loviturii de stat, iar ulterior, la proclamarea Independenței Republicii Moldova, ca urmare a procesului de destrămarea a Uniunii, care s-a dovedit a fi unul ireversibil.

O cronologie comentată a evenimentelor legate de conflictul transnistrean ca parte integrantă a istoriei românilor dintre Prut și Nistru este realizată de I. Gogu⁹⁹.

Documentele și actele normative referitoare la procesul de reglementare transnistreană sunt trecute în revistă și analizate în volumul editat de A. Gvidiani¹⁰⁰.

Repere documentare valoroase cu privire la constituirea și evoluția Armatei Naționale a Republicii Moldova, a organismului militar al republicii se găsesc în lucrarea autorilor V. Ciobanu, S. Plop¹⁰¹. Conținutul documentelor incluse în volum se circumscriu câtorva axe tematice, inclusiv un șir de documente ce reflectă situația politică și militară în contextul acțiunilor militare de la Nistru, evenimente ce au influențat direct procesul de organizare a armatei naționale și au accelerat transformarea ei din proiect în realitate. De asemenea, este reflectată perioada postconflict, constituirea Comisiei Unificate de Control, tratativele moldo-ruse, cu privire la Armata a 14-a etc.

⁹⁸ Igor Cașu, Igor Șarov, editori. *Republica Moldova de la Perestroika la independență, 1989-1991. Documente secrete din arhiva CC al PCM*. Chișinău: Cartdidact, 2011, 637 p.

⁹⁹ Iurie Gogu. *Istoria Românilor dintre Prut și Nistru. Cronologie comentată (1988-2010)*. Chișinău, 2010.

¹⁰⁰ Alin Gvidiani. *Documente și acte normative referitoare la procesul de reglementare transnistreană*. Sibiu: Techno Media, 2020.

¹⁰¹ Vitalie Ciobanu, Sergiu Plop. *Constituția și evoluția Armatei Naționale a Republicii Moldova. Repere documentare*. Chișinău: S. n., (Tipogr. „Bons Offices” SRL), 2021.

În încheiere ținem să concluzionăm că, sub aspect istoriografic, cercetările și analizele realizate în Republica Moldova cu privire la conflictul transnistrean s-au axat pe un șir de coordonate și subiecte precum: preistoria, premisele și cauzele, esența și particularitățile, inițiatorii conflictului, dimensiunile economice, politice, militare, etnice și geopolitice ale separatismului transnistrean, elementele etnoculturale și lingvistice, interesele istorice ale Rusiei în Transnistria și în Republica Moldova, relațiile moldo-sovietice/ruse de la sfârșitul anilor 1980-începutul anilor 1990 și escaladarea separatismului transnistrean, declanșarea, mersul și etapele, implicarea Armatei a 14-a în conflict, rolul Federației Ruse și al Ucrainei în susținerea și alimentarea separatismului, eforturile de soluționare și tergiversarea acestui proces, staționarea trupelor rusești ca factor destabilizator în regiune, activitatea oficialităților legislative și executive moldovenești în vederea reîntregirii teritoriale a țării, primele încercări de internaționalizare și implicarea Occidentului, cauzele înghețării diferendului transnistrean și factorii care au contribuit la stabilizarea și consolidarea regimului separatist, proiectele rusești de federalizare și tentativele de a menține Republica Moldova în zona de influență a Federației Ruse, europenizarea ca modalitate de restabilire și consolidare a integrității teritoriale a țării etc.

BIBLIOGRAFIE

1. Ciobanu V. *Organizarea instituției militare a Republicii Moldova (1990–2011)*. Chișinău: Bons Offices, 2011. 320 p.
2. Ciobanu V., Plop S. *Constituirea și evoluția Armatei Naționale a Republicii Moldova. Repere documentare*. Chișinău: S. n., (Tipogr. „Bons Offices” SRL), 2021. 342 p.
3. Cojocaru Gh. *Politica externă a Republicii Moldova*. Chișinău: Editura Civitas, 2001. 180 p.
4. Idem. *1989 la Est de Prut*. Chișinău: Editura Prut Internațional, 2001. 216 p.
5. Idem. *Separatismul în slujba imperiului*. Chișinău: Civitas, 2000. 154 p.
6. Idem. *Ieșirea din URSS. Republica Moldova. Dezbateri parlamentare (1990-1991)*. București: Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române, 2011. 167 p.
7. Idem. *Tratatul de Uniune Sovietică*. Chișinău: Civitas, 2005. 780 p.
8. Idem. *Colapsul URSS și dilema relațiilor româno-române*. București: Omega, 2001. 224 p.
9. *Conflictul armat de la Nistru. Bibliografie*. Editor: Constantin Manolachi, Red. șt.: Vitalie Ciobanu, Coord.: Ion Valer Xenofontov. Chișinău: F.E.-P „Tipografia Centrală”. 308 p.
10. Gribincea M. *Trupele ruse în Moldova. Factor stabilizator sau sursă de pericol?*. Chișinău: Editura Civitas, 1998. 144 p.
11. Idem. *Politica rusă a bazelor militare: Georgia și Moldova*. Chișinău: Civitas, 1999. 220 p.

12. Gribincea M. *Trupele ruse de ocupație în Republica Moldova (culegere de documente și materiale)*, vol. I. Chișinău: Cartier, 2020. 880 p.
13. Idem. *Trupele ruse de ocupație în Republica Moldova. Vol. 2. Culegere de documente și materiale*. Chișinău: Cartier, 2021. 526 p.
14. Gribincea M., Țăranu A.. *Trupele ruse în Republica Moldova. Culegere de documente și materiale*. Chișinău: Editura Litera Internațional, 2004, 870 p.
15. Gvidiani A. *Documente și acte normative referitoare la procesul de reglementare transnistreană*. Sibiu: Techno Media, 2020. 345 p.
16. Munteanu A., Ciubotaru, N. *Românii de la est. Războiul de pe Nistru. (1990-1992)*. București: Editura Ager Economistul, 2004. 350 p.
17. Nedelciuc V. *Republica Moldova*. Chișinău: Universitas, 1992. 185 p.
18. Pascaru A. *Societatea între conciliere și conflict: cazul Republicii Moldova*. Chișinău: Editura Arc, 2000. 144 p.
19. Idem. *Societatea contemporană între conflict și conciliere: Cazul Republicii Moldova*. Chișinău: Inst. Integrare Europeană și Științe Politice, 2012. 192 p.
20. Prisac L. *Arhitectura relațiilor interetnice în spațiul ex-sovietic. Republica Moldova (1991-2014)*. Iași: Lumen, 2015. 303 p.
21. Idem. *Istoriografia separatismului transnistrean. Ediția a II-a revăzută și adăugită*. Chișinău: Editura Lexon, 2021. 165 p.